

О. В. Желай, здобувач

Міжрегіональної академії управління персоналом

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ОПОДАТКУВАННЯ

Проаналізовано зарубіжний досвід реалізації механізмів державного регулювання сфери оподаткування. Акцентовано увагу на тому, що в умовах подолання наслідків світової фінансової кризи уряди зарубіжних країн виробляють чіткі й ефективні інструменти податкової політики та податкового регулювання, здатні мінімізувати податкове навантаження на підприємства державного сектора і приватного бізнесу.

Виокремлено методи здійснення податкової політики та охарактеризовано інструменти, на яких вони базуються. До таких інструментів віднесено такі: податкові ставки, податковий кредит, податкові преференції і пільги, податкові стимули і санкції, податкову амністію і податкові канікули, формування податкової бази, встановлення об'єктів і суб'єктів оподаткування тощо. З'ясовано, що головним орієнтиром податкової політики зарубіжних країн є побудова таких відносин із платниками податків, завдяки яким останні будуть своєчасно та в повному обсязі виконувати свої податкові обов'язки.

Обгрунтовано, що найбільш поширеними в зарубіжних країнах є заходи щодо: податкової підтримки ліквідності підприємств реального сектору економіки шляхом: зменшення податкового навантаження протидії вимивання обігових коштів; податкової підтримки домогосподарств, серед яких переважають заходи щодо зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально-уразливі групи фізичних осіб (збільшення сум стандартних та спеціальних податкових вирахувань); стимулювання інвестиційної активності підприємств переважно шляхом надання інвестиційних податкових кредитів та знижок; підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва.

Доведено перспективність використання у вітчизняній практиці деяких зарубіжних інструментів, а саме: відсутність банківської таємниці щодо боржників; інформування громадськості про податкову заборгованість платників; наявність повноважень щодо відміни угод, укладених платником податків у разі наявності податкового боргу.

Ключові слова: податок, податкова політика, державне управління, механізми реалізації, фіскальна політика, податковий менеджмент, податкова служба.

O. V. Zhelai. Foreign experience of realization of mechanisms of state regulation of the tax area

The foreign experience of realization of mechanisms of state regulation of the sphere of taxation is analyzed. Attention is drawn to the fact that, in the face of the aftermath of the global financial crisis, foreign governments produce clear and effective instruments of tax policy and tax regulation that can minimize the tax burden on public sector and private businesses.

The methods of implementation of tax policy are distinguished and the instruments on which they are based are characterized. Such instruments include: tax rates, tax credit, tax preferences and benefits, tax incentives and sanctions, tax amnesty and tax breaks, tax base formation, establishment of entities and taxable entities, etc.

It has been found out that the main guideline of the tax policy of foreign countries is to build such relations with taxpayers, by which the latter will fulfill their tax duties in a timely and complete manner.

It is argued that the most common in foreign countries are measures to: tax support for the liquidity of enterprises in the real sector of economy by reducing the tax burden of counteracting the leaching of working capital; tax support for households, which include measures to reduce the tax burden on low-income and socially vulnerable groups of individuals (increasing the amounts of standard and special tax deductions); stimulating the investment activity of enterprises mainly through the provision of investment tax credits and discounts; support and stimulation of small business development.

Prospective use of some foreign instruments in domestic practice, namely: lack of bank secrecy regarding debtors; informing the public about tax payers' debts; the presence of the authority to cancel agreements concluded by the taxpayer in the presence of tax debt.

Key words: tax, tax policy, public administration, implementation mechanisms, fiscal policy, tax management, tax service.

Постановка проблеми. З огляду на природу економічних криз головною метою антикризових перетворень й одночасно умовою стійкого розвитку економіки є регулювання процесів змін елементів і взаємозв'язків економічної системи в напрямку забезпечення їхньої синхронізації й збалансованості. Провідна роль у рішенні цього завдання приділяється державному регулюванню. В руках держави зосереджені діючі важелі впливу на процеси, що протікають в економічній системі й за її межами.

Сучасна фінансово-економічна криза висуває на передній план проблему доцільності та глибини антикризового податкового регулювання в рамках коригування національної податкової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації процесу оподаткування та практичні рекомендації щодо їх удосконалення розроблялись у працях таких українських учених, як В. Андрущенко, З. Варналій, В. Вишневецький, А. Гречко, Т. Сфименко, Ю. Іванова, А. Крисоватий, І. Луніна, В. Мельник, П. Мельник,

В. Суторміна, Л. Тарангул, О. Тимченко, В. Федосов, Л. Шабліста, С. Юрій. У той же час серед науковців фактично не розглядаються напрями функціонування податків в умовах глобалізації економічних систем, питання взаємозв'язку інтеграційних процесів з оподаткуванням.

Метою роботи є – дослідити сучасні процеси глобалізації економіки, що суттєво впливають на податкові системи держав світу та, враховуючи розширення міжнародних економічних зв'язків, визначити напрями модифікації податкових систем різних країн з урахуванням вимог глобального світового економічного і соціально-політичного простору.

Виклад основного матеріалу. У різних країнах функцію податкового контролю виконують податкові служби, організація і підзвітність яких досить різна. Наприклад, податкова політика США реалізується всіма гілками влади: законодавчою, виконавчою, судовою. Кожен із згаданих вище державних органів США має свої чітко визначені повноваження, що за умови оптимального поєднання спеціальних ресурсів – кадрових, матеріальних, правових – забезпечують дієвість податкового механізму держави.

Розглядаючи податкову службу Японії, варто зауважити, що, фактично, її утворює Національне податкове управління, яке займається обкладанням і стягуванням національних податків та зборів. Крім того, Національне управління має Національний податковий коледж для підготовки податкових службовців і Національний податковий суд для розгляду податкових спорів. Коледж і суд мають у своєму розпорядженні відділення при районних управліннях і на Окінаві.

У Німеччині податкова служба входить до складу Міністерства фінансів як департамент. Федеральний податковий департамент має центральний апарат, який безпосередньо займається податками. Німецька система, крім центрального апарату, має ще регіональний апарат (податкові землі), де на рівні кожної із земель (регіонів) є своє міністерство фінансів. Земельний директорат не зобов'язаний керуватися інструкціями, які видаються федеральним департаментом, на відміну від США [4].

В умовах подолання наслідків світової фінансової кризи уряди зарубіжних країн виробляють чіткі й ефективні інструменти податкової політики та податкового регулювання, здатні мінімізувати податкове навантаження на підприємства державного сектора і приватного бізнесу.

Кожний метод здійснення податкової політики базується на певних інструментах. До таких інструментів варто віднести такі: податкові ставки, податковий кредит, податкові преференції і пільги, податкові стимули і санкції, податкову амністію і податкові канікули, формування податкової бази, встановлення об'єктів і суб'єктів оподаткування тощо [1].

Головним орієнтиром податкової політики зарубіжних країн є побудова таких відносин із платниками податків, завдяки яким останні будуть своєчасно та в повному обсязі виконувати свої податкові обов'язки. Це, з одного боку, пов'язано з менталітетом громадян інших країн, а з іншого – свідчить про довіру громадян до держави, оскільки в провідних зарубіжних країнах держава хоч і встановлює значні податкові ставки, але й надає громадянам значні суспільні блага (заробітна плата, медичне страхування, пенсія тощо). Громадяни більшості зарубіжних країн відчують допомогу держави та розуміють, що кошти, які сплачуються ними у вигляді податків, допомагають державі розвиватися та створювати валовий внутрішній продукт, що і дозволяє державі надалі здійснювати соціальне забезпечення та соціальний захист населення.

У сучасному світі характерною рисою більшості розвинутих держав є поєднання прямих (переважають у Голландії, Данії, Канаді, Австрії, Швейцарії, США; зростання їх ролі відбулося у Великобританії, Німеччині, Японії, Канаді, США) та непрямих податків (переважають у Норвегії, Франції, Австралії, Італії, Греції, Іспанії; зростання їх ролі відбулося в Австралії, Італії та, особливо, у Швеції). Основним чинником, який визначає співвідношення між прямими та непрямими податками, є життєвий рівень основної маси населення. Низький рівень об'єктивно обмежує масштаби прямих податкових надходжень. Саме тому зазвичай переважають непрямі податки у структурі зведених державних бюджетів спостерігається у країнах, що розвиваються [3].

Натомість тенденція щодо зменшення податків на споживання, тобто непрямих податків, та збільшення питомої ваги прямих податків спостерігається в досить розвинених державах світу. Відповідно, в цих країнах збільшуються можливості в регулюванні економічних процесів та вирішенні проблем соціальної справедливості за рахунок прогресивних ставок оподаткування.

У практиці європейських країн використовується значна кількість механізмів, спрямованих на підвищення рівня добровільної сплати податків та на формування моделі сумлінного платника податків, а також на процеси управління ризиками можливого невиконання платниками податкового обов'язку. Доволі вдало, на нашу думку, побудовано механізм державного управління податковим боргом у Франції. Основним принципом, який покладений в основу розвитку податкової системи Франції, є досягнення чесності платника податків.

Разом з тим країни ЄС мають також певні проблеми в системах оподаткування, зокрема, ухилення суб'єктами господарювання від оподаткування, а також несвоєчасна сплата податкових зобов'язань до бюджетів усіх рівнів. Проте проблеми податкового боргу у більшості європейських країн не є масштабними з причини ефективного державного управління у сфері податкових відносин.

Механізм державного управління податковим боргом у Франції включає застосування комплексу заходів, а саме: запобіжно-попереджувальні процедури виникнення податкового боргу, заходи щодо забезпечення виконання платником податків обов'язків по сплаті податків та безпосередньо процедури стягнення податкового боргу.

Застосування запобіжно-попереджувальних процедур виникнення податкового боргу у Франції полягає у здійсненні наступних заходів: наданні пільг щодо сплати податків малим підприємствам (незалежно від того, до якої галузі народного господарства вони належать), які здійснюють діяльність, але мають незначний річний оборот, що дає можливість надавати державну підтримку та не створювати надмірного податкового навантаження і відповідно попереджувати виникнення податкової заборгованості; способах нівелювання наслідків неякісного декларування, що передбачає використання негайного вербального контакту з платником податків та надає можливість уникнути передбачуваних негативних наслідків у вигляді відповідальності за виявлені в декларації платника податків помилки; запровадженні механізмів спрощення адміністрування платежів, що дає можливість за допомогою використання інструменту розстрочення / відстрочення переносити строки сплати платежів на пізніший час, не допускаючи при цьому появи у платника податків податкових боргів і забезпечуючи повноту надходження коштів до бюджету [6].

При цьому зауважимо, що органи податкової служби Франції мають достатньо повноважень щодо управління податковим боргом в частині застосування процедур стягнення, які, на наш погляд, належать до карально-примусової моделі.

Якщо розглядати досвід іншої європейської країни – Швеції, то податковою службою Швеції активно застосовуються запобіжно-попереджувальні процедури виникнення податкового боргу за рахунок застосування механізму розстрочення / відстрочення як податкових зобов'язань (у разі звільнення від подання податкової декларації або у зв'язку зі зниженням платоспроможності), так і податкової заборгованості (у разі перегляду або оскарження рішення про сплату податку тощо).

У Швеції повноваження щодо адміністрування податків, перевірки правильності їхнього нарахування та стягнення податкового боргу покладено на Агентство зі сплати податків. Система адміністрування податків у Швеції функціонує таким чином, що платники податкові платежі сплачують поступово, протягом року. З метою мінімізації часу та витрат підприємств на процедуру сплати податків всі податки підприємства переводять одним щомісячним платежем на рахунок податкової служби. Подальший розподіл податків між муніципальним і національним бюджетом здійснюється податковими інспекціями [5].

За результатами аналізу зарубіжного досвіду використання засобів податкової політики в антикризових програмах регулювання економіки слід відзначити деякі загальні риси податкового регулювання.

По-перше, в більшості зарубіжних країн віддають перевагу застосуванню засобів податкового стимулювання та підтримки, тобто в умовах кризи ставлять наголос на реалізації регулюючої функції податків. Виняток у цьому плані становить Литва, яка в умовах кризи збільшує фіскальний складник оподаткування для фінансування бюджетних витрат, а також частково – Латвія та Іспанія, які поєднують заходи податкового стимулювання (підтримки) зі збільшенням бюджетних надходжень.

По-друге, найбільш поширеними в зарубіжних країнах є заходи щодо: податкової підтримки ліквідності підприємств реального сектору економіки шляхом зменшення податкового навантаження протидії вимивання обігових коштів; податкової підтримки домогосподарств, серед яких переважають заходи щодо зменшення податкового навантаження на малозабезпечені та соціально-уразливі групи фізичних осіб (збільшення сум стандартних та спеціальних податкових вирахувань); стимулювання інвестиційної активності підприємств переважно шляхом надання інвестиційних податкових кредитів та знижок; підтримки та стимулювання розвитку малого підприємництва.

По-третє, заходи щодо прямого стимулювання ефективної зайнятості населення реалізуються лише в деяких країнах (США та Німеччина), але інші країни широко використовують заходи непрямого впливу, до яких можна віднести стимулювання інвестицій та зменшення податкового навантаження на виплати з оплати праці. З урахуванням цього податкове стимулювання зайнятості також може бути віднесено до пріоритетів антикризової податкової політики.

По-четверте, відносно нечасто в країнах застосовуються стимулюючі заходи, які передбачають зміну порядку нарахування прискореної амортизації (введення або збільшення початкового списання вартості основних засобів), що частково пояснюється наявністю відлагоджених механізмів податкової амортизації в інших країнах.

По-п'яте, різноманітність та масштаби застосування різними країнами заходів податкового регулювання визначаються специфікою національних умов соціально-економічного розвитку, пріоритетами економічної політики, а також ступенем впливу наслідків світової фінансової кризи (так, наприклад, у Китаї податкове регулювання обмежене тільки стимулюванням інвестицій.)

По-шосте, зміст податкового складника антикризових програм різних країн достатньо неоднорідний. Разом з тим абсолютна більшість держав реалізують заходи щодо підтримки не фінансового, а реального сектору економіки.

По-сьоме, специфікою світового антикризового регулювання є сполучення податкового стимулювання попиту з податковим стимулюванням пропозиції, причому заходи другої групи в більшості країн переважають.

По-дев'яте, у більшості зарубіжних програм антикризові податкові заходи тактичного характеру (спрямовані на нейтралізацію негативних наслідків кризи) сполучаються зі стратегічними заходами, завданням яких є створення передумов для стійкого соціально-економічного розвитку в посткризовий період. Тому розробка конкретних податкових заходів антикризового характеру в Україні має не тільки враховувати світовий досвід, але й бути жорстко зв'язаною із причинами й специфікою української фінансово-економічної кризи.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, податкова політика – один із багатьох, але найважливіших важелів втручання держави в соціально-економічні процеси країни. Це є наслідком постійно зростаючої ролі держави в економіці та суспільному житті, що постійно потребують певних фінансових ресурсів. У розвинутих країнах світу рівень перерозподілу внутрішнього валового продукту через податки є дуже суттєвим, а тому податкові інструменти здійснюють значний вплив на економічний розвиток як окремого ринкового агента, так і держави загалом.

Досвід зарубіжних країн дає змогу виокремити низку інструментів, які доцільно використовувати у вітчизняній практиці, а саме: відсутність банківської таємниці щодо боржників; інформування громадськості про податкову заборгованість платників; наявність повноважень щодо відміни угод, укладених платником податків за наявності податкового боргу, тощо.

Список використаних джерел:

1. Іванов Ю. Податкове регулювання соціального розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні. Харків : ФОП Александрова. 2012. 496 с.
2. Гречко А. Перспективи реформування податкової системи України в умовах Євроінтеграції. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 60–70.
3. Дюрядін В. Система сплати податків у Швеції. Реформування системи сплати податків та зборів з урахуванням міжнародного досвіду. Київ : Алерта, 2016. С. 52–57.
4. Крисоватий А. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 236 с.
5. Курносів О. Досвід західноєвропейських моделей публічного управління в сфері оподаткування. Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика. Запоріжжя : КПУ, 2016. С. 115–118.
6. Мельник В. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 236 с.

References:

1. Ivanov Y. (2012) Podatkove rehuliuвання sotsial'noho rozvytku: svitovyı dosvid ta tendentsii v Ukraїni [Tax regulation of social development: world experience and trends in Ukraine], Kh.: FOP Aleksandrova, 496 p. [in Ukraine].
2. Grechko A. (2017), "Prospects for reforming Ukraine's tax system in the context of European integration", *Problemy ekonomiky*, vol. № 3, pp. 60–70. [in Ukraine].
3. Duryadin V. (2016), "The tax system in Sweden. Reforming the tax and levy system in the light of international experience", *Reformuvannia systemy splaty podatkiv ta zboriv z urakhuvanniam mizhnarodnoho dosvidu*, pp. 52–57. [in Ukraine].
4. Crispy A. (2016) Podatkovi transformatsii v YeS ta podatkova polityka Ukraїny v konteksti ievrointehratsii [Tax Transformation in the EU and Ukraine's Tax Policy in the Context of European Integration], Ternopil', TNEU, [in Ukraine].
5. Kournosov O. (2016), "Experience of Western European models of public administration in the field of taxation", *Formuvannia efektyvnykh mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia ta menedzhmentu v umovakh suchasnoi ekonomiky: teoriia i praktyka*, Zaporizhzhya, KPU. pp. 115–118. [in Ukraine].
6. Melnyk V. (2018) Podatkovi transformatsii v YeS ta podatkova polityka Ukraїny v konteksti ievrointehratsii [Tax Transformation in the EU and Ukraine's Tax Policy in the Context of European Integration], Ternopil', TNEU, [in Ukraine].